

TWEEDE HOOFDSTUK.

Parma aan het bewind.

§ 1. VERTREK UIT BOUGES NAAR 'T NOORDEN.

Parma had bij zijn optreden als landvoogd der Nederlanden, na den dood van D. Juan, den leeftijd van ongeveer 33 jaren bereikt. Bijna een jaar had hij thans weer in de Nederlanden doorgebracht en was dus genoegzaam in de gelegenheid geweest, om den stand der zaken te bestudeeren, de vijanden van Spanje te leeren kennen en dezen naar waarde te schatten.

Dat men van Matthias, die slechts in naam regeerde, niets te duchten had, daarvan was hij overtuigd. De Hertog van Anjou scheen hem ook niet zeer gevaarlijk. Vooreerst was hem bekend, dat Elisabeth van Engeland diens intrede in de Nederlanden streng afkeurde en verder, dat de Duitschers het land liever in handen van Filips dan aan de Franschen overgeleverd zagen (2). Toch maakte hij zich een oogenblik ongerust over de Waalsche provinciën, waarvan hij zegt: „la principale crainte que j'avois, estoit que les provinces wallonnes et catholiques ne se joignissent et alliassent aux Francoï; cela m'a mis souvent en peine et perplexité” (3).

Parma beijverde zich in de eerste plaats om de katholieke gewesten en de ontevreden Edellieden op zijne zijde te krijgen. Dit wist hij met veel takt en overleg te bewerken. Vooreerst overtuigde hij de Walen, dat Oranje hen aan Frankrijk wilde overleveren. Geldelijke belooningen en de uitdeeling van titels, waarmede hij de ijdelheid

(1) Y de algunos remedios (con alguna sospecha) contra veneno.

(2) Recueil GROEN, t. VI.

(3) Farnese aan Filips, 27 November 1578.

van sommigen wist te streelen, waren verder de middelen, die hem veelal deden slagen.

Marnix van St. Aldegonde drukt zich over het gedrag der Edellieden als volgt uit: „Les voilà à cheval pour branscater et rançonner le pays qui les a nourris et mis au monde et se rendre esclaves à l'Espagnol pour lui vendre leur propre patrie à beaux deniers, afin d'avoir pour faire la cour aux dames ou par adventure se marier avec magnificence". Dit gezegde mag op sommigen hunner, die de Spaansche partij kozen van toepassing zijn, maar zeker niet op allen.

Verder kwamen hem in dezen ten goede sommige misslagen van den Prins van Oranje, maar vooral de toestand van verdeeldheid, waarin het land verkeerde. Zoo wilden sommigen den ouden gods dienst behouden, anderen verlangden den nieuwen of beide; de een was genegen onder het bestuur van den koning van Spanje te blijven, een ander wenschte door Anjou of door Matthias geregeerd te worden.

Terwijl de staatsman Farnese zijn slag sloeg, zat de veldheer niet stil. Op het laatst van November of in de eerste dagen van December verliet het Spaansche leger het kamp te Bouges, dat slechts door zes compagnieën infanterie bezet bleef. De gezondheidstoestand der troepen, waarmede het, zooals wij zagen, zeer ellendig gesteld was, noodzaakte Parma, niettegenstaande de ongemakken van het gure jaargetijde, die hem op zijn tocht te wachten stonden, tot dit besluit. Zij trokken langs den rechter Maasoever noordwaarts en bereikten den vijfden dag het stadje Limburg, van waaruit hulp aan Deventer dat zich evenwel middelerwijl had overgegeven, zou gezonden worden.

Uit de troepenbeweging en al de handelingen van Farnese blijkt, dat het eenige doel wat hij van nu af steeds beoogde, was, Maastricht te veroveren. Het gros der troepen trok verder tot achter Daelhem en kampeerde na zich behoorlijk verschanst te hebben, gedurende eenigen tijd tusschen deze plaats en Maastricht. Parma nam zijn intrek te Visé, waar hij, zoo als blijkt uit verschillende stukken, ongeveer ééne maand vertoefde.

Een zijner brieven aan Filips (1) uit deze plaats is gedagteekend 16 December, een andere draagt denzelfden datum en de laatste is geschreven op 7 Januari 1579.

(1) GACHARD. Correspondance d'Alexandre Farnèse avec Philippe II

In een schrijven van 22 December deelt de secretaris Berti aan d'Assonleville mede, dat eene samenkomst van Parma met Hendrik Otto von Schwartzenburg, afgevaardigde van den Duitschen keizer, te Visé zal plaats hebben.

De bekende brief, door Parma op 10 Januari aan de burgers van Maastricht gericht (1) (zie pag. 54), wordt ten onrechte beschouwd als uit *Wezel* geschreven; wij hebben hier waarschijnlijk met eene schrijffout te doen en moeten *Wezet* lezen, den Nederduitschen naam van Visé. Het schrijven van Mendoça van denzelfden datum, was eveneens uit deze plaats verzonden.

Schwarzenberg, de gouverneur van Maastricht, zegt in een schrijven van XXI Januari 1579, aan de Staten gericht: „*dat den vyandt sedert vyf daeghen herwaerts metten meesten deel van zynder macht is afgebroeken en vertrocken naer Gelderlands, latende alleenlyck in synen ouden legher sekere quantiteyt van Ruyters en knechten*, enz.

Uit dit laatste stuk blijkt, dat de Spanjaarden omstreeks 15 Januari uit Visé noordwaarts trokken.

Maastricht was steeds het mikpunt, waarop Parma zijne blikken gevestigd hield. Voorloopig draaide hij er om heen maar durfde, alhoewel hij op slechts 3 uur afstands met ongeveer twintig duizend man had post gevat, den aanval nog niet te ondernemen. De communicatie met de vesting van verschillende kanten te onderbreken, diende vooraf te gaan.

Parma besloot in de eerste plaats Kerpen, Erkelenz en andere kleine plaatsen van Duitsche zijde te doen bezetten, ten einde de wegen naar Aken, Keulen en Kleef voor de zijnen open te houden en Maastricht van dien kant af te sluiten.

Mondragon trok op 31 December met de noodige troepen derwaarts. Willem de Merode zegt in een brief (2) op 13 Januari uit Arnhem geschreven, dienaangaande: „Op 31 December vertrokken uit Limburg, Christoph de Mondragon als aanvoerder met eenige Spanjaarden; de Floion met een regiment Walen; Jehan Brentley met duizend paarden; Frondsberg met zes vendelen Duitschers en verder Montedoca met eenige kapiteins en manschappen der Spanjaarden, Italianen,

(1) KERVYN DE VOLKAERSBEKE. Documents historiques inédits etc.

(2) Idem idem.

Bourgondiërs en andere natiën, zoowel te voet als te paard, méevoerende 8 stukken zwaar bronzen geschut en dertig à veertig wagens, geladen met kruit en kogels”.

Het spreekt van zelf dat deze troepenmacht niet alleen bestemd was om het kasteel Kerpen te veroveren, maar ook moest dienen om andere plaatsen in deze streek te nemen en te bezetten.

§ 2. BELEG VAN KERPEN EN ANDERE PLAATSEN.

In de eerste dagen van Januari verscheen Mondragon voor Kerpen. Ongeveer twee honderd kanonschoten werden op het kasteel gelost, waarna de bezetting op Woensdag 7 Januari omstreeks 4 ure 's namiddags, tot de overgave gedwongen was. Het beleg duurde slechts vier dagen.

De bezetting, die in handen der Spanjaarden viel, werd zonder genade afgemaakt. De bevelhebber Beelen (1), uit Maastricht afkomstig, werd met den strop gestraft (2).

Het toeval wilde, dat juist een jaar geleden denzelfden dag op bevel van Beelen de commandant, Bloemaert genaamd, die in naam van den koning van Spanje, het slot bewaarde, op dezelfde plaats werd gehangen. Deze schijnt aan Beelen voorspeld te hebben, dat hij ook binnen het jaar voor God zou verschijnen, als straf voor de ongerechtigheid, aan zijn persoon gepleegd.

Willem de Merode zegt in genoemd schrijven aangaande de inneming van Kerpen: „dat kap^t. Belen uit een raam was gesprongen, maar in den tuin bij maanlicht werd gevat en gehangen op dezelfde plaats, waar hij een jaar te voren kap^t. Bloemaert had laten ter dood brengen.

Men heeft Mondragon wel eens, naar aanleiding van zijne handelwijze te Kerpen, van wreedheid beschuldigd. Van Spaansche zijde wordt als verontschuldiging aangevoerd, dat de bezetting met zoo

(1) Vazquez noemt den bevelhebber ten onrechte *Ludovico Nasobio*. Beelen had wel onder Lodewijk van Nassau gediend en het geldt dus waarschijnlijk eene ommissie van den copist.

(2) Hij was de zoon van Mathias Beelen, Luiksch-Schout te Maastricht in 1507, gehuwd met Elisabeth Bellarmé de Connecht. Beider grafsteen bevindt zich in de kerk van O. L. V. te Maastricht.

Door vele schrijvers wordt Beelen ten onrechte als geboortig te Utrecht beschouwd.

veel gestrengheid behandeld werd, dat zij zich voortdurend aan roof en plundering in den omtrek had schuldig gemaakt.

Wanneer wij andere, zeker in dezen onpartijdige schrijvers, raadplegen, schijnt ons, afgaande op hetgeen zij aangaande Beelen mēedeelen, het gedrag van den ouden Mondragon eenigszins gerechtvaardigd.

De graaf de Nuenar schreef onder anderen in Augustus aan den landgraaf van Hessen het volgende :

„Ich hab auch von höchstged. Churfürsten verstanden, dasz ire Churf. G. Belen gantz auffsetzigh, alsoz wen dieselbige inen beym kopff kuenthen kriegē, würden ire Churf. g. inen gewisz hencken laszen, und wher guth dasz ehr gewarnet würde, den man sthett ime nach leib und leben, dieweil ehr im stift Cölln etzlich viehe genommen und hienwegh gedrieben, und machen esz die gesellen zu Kerpen dermassen, dasz Cölln und Jülich (die sunst in vielen hendelen einander feindt sein) über ime woll einigh sollen werden”.

Hoe andere tijdgenooten over Beelen dachten, bewijst verder hetgeen Michaël Eyzinger (1) over hem zegt : „ Es ist in dieser Statt Mastricht ein Burgermeister gewest der hat ein Sohn gehabt, mit seines Vaters zunamen Pil (Biel) der war ein behertzter Gesel, mocht sehr wol drincken, hatt wenig wort, und understundt dem König das Schlosz Kerpen nicht weit von Cölln einzunemen, wie es ime daruber den 15 dieses monats Januarii zu einem newem jar ergangen, das hat er mit seinem grossen schaden erfahren, dann er an die New Pfort die er aufrichtet gehungen worden, und die mit ime auff dem Schlosz waren, alle an die Baum herumb angeknüpfft, umb zulehren was da sey, anderer Herren ohne einige Rechten vund befugten Tittel Schlösser vund Vesten einzunemen, vnd mit gewalt vorzuhalten”.

In eene chronyk der stad Roermond, van Jan van Ryckenroy lezen wij : „ Den 8 January heeft Mons Dragon, des princen van Parma verordente veltheer, dat huys tho Karpen, naer dat hyt met etliche Spaenjarden ende duytsche regimenten belegert, oich mit eenige cartouwers beschoten hadde, erouert ende die soldaten, die daerop waeren

(1) Niederländische Beschreibung und historischer weisz gestelt auff den Belgischen Löwen, der sibenzehen Provintzen, was sich darinnen zugetragen hat, vom Jar 1559—1584. — Cöllen am Rhein 1584, d. Michaëlem Eyzingerum Austriacum.

ofte doet geslaegen oft doen hangen. Diese hadden sich mit roeven ende stelen op die haeffselige luyden ende die passerende coopluyden biss daer aen vast beholpen ende waeren daerom by allen naebueren des orts seer gehaet. Der capiteyn was einer van Maestricht, Belen genandt, den Dragon ein tyt lanck gefencklich gehalten ende daer naer oick inder porten heeft doen hanghen".

Erkelenz en Geldern gaven zich zonder weerstand te bieden over.

Mondragon had bij Waelbeck 500 voetknechten en 50 ruiters, die, door zekeren Stupern aangevoerd, naar Venloo trokken, totaal verslagen. Vandaar trok hij naar Stralen, dat zich onmiddellijk overgaf.

Van eenen anderen kant trok Tassis, kapitein der cavalerie, met de troepen van den graaf de Roeulx door deze provincie. Bij Venloo gekomen, werd hij door ongeveer 700 man van de bezetting en eenige burgers aangevallen, die evenwel spoedig met achterlating van vele dooden op de vlucht sloegen.

Pedro de Toledo, kapitein der busschutten te paard, was met eene afdeeling vooruit gezonden, om het kasteel Blyenbeek, waarvan de eigenaar Schenck op de zijde der Spanjaarden was, tegen de Staatsche troepen te verdedigen. In den nacht waagde hij het met eenige manschappen de Maas over te steken en eene afdeeling *reiters* in het naastbijgelegen klooster (waarschijnlijk St. Agatha) ingekwartierd, te overvallen. Na een zestigtal Staatschen gedood te hebben, moesten de Spanjaarden voor de troepen, die uit de naburige kwartieren ter hulp snelden, de vlucht nemen.

Na de onderwerping van genoemde plaatsen, waardoor de gemeenschap van Maastricht met Duitschland, zeer bemoeielijkt, zoo niet geheel onmogelijk was geworden, trok Mondragon zich terug naar de landen van Overmaas. Te Limburg of in den omtrek van Visé zal hij den aanval van het Spaansche leger op Maastricht, die in de eerste dagen van Maart plaats vond, afgewacht hebben. Van Duitsche zijde moest hij reeds deze plaats in observatie houden en het beleg voorbereiden. De kasteelen van Valkenburg, Wittem en 's-Hertogenrade waren eveneens in handen der Spanjaarden.

Dat Mondragon in de eerste dagen van Februari in Limburg was teruggekeerd, blijkt uit een schrijven (1) van Parma op 9 Februari

(1) Documents inédits concernant les troubles des Pays-Bas, etc.

uit Heijthuizen aan von Schwartzenburg gericht, waarin hij dezen de aanhouding van een trompetter en een koerier, tusschen Valkenburg en Limburg, op weg naar Maastricht, meldt. Beiden zonder paspoort, en op weg naar een vijandelijk land, werden zij voor Mondragon, den gouverneur dezer streek, gevoerd, die na de brieven in hun bezit gevonden, geopend te hebben, deze ter lezing aan Parma zond. Zij bleken van den Duitschen afgevaardigde afkomstig te zijn, aan wie Parma een verwijt maakt, het gevergde paspoort niet gevraagd te hebben.

Het werk, door Mondragon aan den rechter Maasoever verricht, zou door Parma van Brabantsche zijde, waar Maastricht alleen nog gemeenschap met de Staatschen kon onderhouden en versterking verwachten, ondernomen worden.

Deze taak was niet gemakkelijk, aangezien een krachtig en talrijk leger op den linker Maasoever in de Kempen stond, dat hem zonder veel moeite voorloopig den overtocht der rivier kon beletten.

§ 3. TOCHT NAAR DE KEMPEN.

Omstreeks 15 Januari trok Parma met het gros van het leger met genoemd doel van Visé noordwaarts.

Omtrent den weg, dien het Spaansche leger insloeg, bestaan verschillende lezingen. Vazquez, overigens vrij nauwkeurig in zijne verhalen, zegt, dat Parma te Visé eene groote versterking en eene brug deed bouwen en hier met zijn leger de rivier overstak en den weg naar de Kempen insloeg. Verder, dat Hannibal Altemps zich in deze plaats met 6000 Duitschers bij het Spaansche leger voegde.

Uit andere gegevens blijkt, dat de opgaven van Vazquez in deze niet betrouwbaar zijn. Wellicht heeft hij dezen tocht in persoon niet mêegemaakt en dientengevolge als de plaats, waar den overtocht geschiedde Beesel met Weset (Visé) verwisseld.

Of gold het misschien een gedeelte van het leger, zoodat het eene langs den linker en het andere langs den rechter Maasoever is getrokken. Ook dit komt ons niet waarschijnlijk voor, aangezien V. van een overtocht te Visé spreekt, die twee dagen duurde, hetgeen alleen het geval kon zijn voor eene talrijke troepenmacht. Ook zegt Schwarzenberg, gouverneur van Maastricht, dat de Spaansche troepen naar Gelderland maar niet, dat zij naar Brabant trokken. (Zie pag. 37).

Dat Parma zich reeds op 15 Januari in de omstreken van Eindhoven bevond, is eene onjuistheid, door Vazquez eveneens vermeld, die zich gemakkelijk laat weerleggen, zooals uit het vervolg van ons verhaal zal blijken.

Steunende op nagelaten correspondentiën, mémoires, en vooral op de mededeeling van Strada, moeten wij aannemen, dat Parma omstreeks 15 Januari Visé verliet en door Zuid-Limburg den rechter Maasoever trachtte te bereiken, om daar de rivier over te steken.

Terwijl de markies del Monte de Staatschen zooveel mogelijk met een gedeelte der garnizoenen van Leuven, Diest en Aerschot in Brabant bezig hield, naderden de Spanjaarden de Maas eerst bij Born daarna in de buurt van Echt. Zonder den overtocht evenwel te beproeven, trokken zij meer noordwaarts, waardoor zij genoodzaakt waren eerst eene brug over de Roer, die op dat oogenblik zeer groot was, te slaan, en bereikten twee dagen later Beesel, waar op bevel van Parma de overtocht der Maas reeds was voorbereid, door het aanleggen eener schipbrug (1). Eene compagnie musketiers had sedert eenige dagen enkele huizen op den anderen oever bezet, ten einde de werklieden tegen een aanval van den vijand te beschermen.

Francisco Valdès trok het eerst met zijn regiment naar den overkant, met de opdracht Weert zoo spoedig mogelijk te bezetten. De Spanjaarden hadden plan eenigen tijd in en om deze plaats te vertoeven.

Een nacht en een dag hadden de troepen reeds getrokken, toen een hevige storm, vergezeld van sneeuw tegen den avond opstak, zoodat de bootjes en de planken losraakten, tengevolge waarvan enkele manschappen zelfs het leven verloren. De bagagewagens, een groot gedeelte der artillerie en de achterhoede bleven aan de overzijde, totdat de brug hersteld was. Al de troepen, met uitzondering der manschappen van Mondragon, die in Limburg bleven, waren den derden dag overgetrokken.

Wij moeten het als een waagstuk van Parma beschouwen, in dit

(1) Alsoe die Maese vast groot was, wardt die schipbrugh van Ool tot Besel gelaght, alwaer die trouppen ouergetogen ende tseluigemael der prince mit bynnen Ruremunde comen ende ouer die Maese getogen synde, hebben sy Weert ingenomen ende dat huys belegert, enz. (Kronijk der stad Roermond van 1562—1638 door Jan van Rijckenroy).

slechte jaargetijde bij groot water, als het ware in het gezicht van den vijand, met zijn leger de Maas over te steken. De Staatschen hadden hem dit zonder veel moeite kunnen beletten.

Parma beschikte destijds over een leger van ongeveer 25,000 man infanterie en ruim 8,000 ruiters, ongerekend de troepen van Mondragon en del Monte.

Op 23 Januari waren de Spanjaarden in de omstreken van Weert, dat zich reeds aan Valdès had overgegeven, met uitzondering der bezetting van het kasteel, die niet tot de overgave had besloten. Hannibal Altemps, belast met de inneming van het slot, plaatste onmiddellijk de artillerie en ging tot den aanval over.

De bezetting, deze voorbereidselen ziende, stelde den 29sten Januari aan Altemps eene overgave op genade voor, die hiervan aan Parma kennis gaf met de vraag, wat hem met deze manschappen te doen stond.

Het antwoord luidde, dat indien zij gewacht hadden, alvorens zich te onderwerpen tot de artillerie was geplaatst, zij met den strop gestraft dienden te worden, zoo niet dat hun volle vrijheid zou worden gegeven. Altemps kwam dit bevel letterlijk na en liet de heele bezetting aan de vensters en de hekken van het kasteel ophangen. Hij was met dit besluit van Parma te meer ingenomen, omdat hij zich wilde wreken, over het feit, dat de Majordoom Salazar, door een schot een oog had verloren.

Vazquez deelt als bewijs van de strenge tucht, die in het Spaansche leger destijds heerschte, het volgende feit mede:

Parma had het plunderen bij de burgers te Weert en in de omliggende dorpen ten strengste verboden. Verscheidene soldaten werden streng gestraft omdat zij zaken hadden ontvreemd. Op zekeren dag persoonlijk de ronde doende, ontmoet hij een soldaat, die een vrouwenrok wegdroeg. Op de vraag, hoe dit kleedingstuk in zijn bezit kwam, luidde het antwoord, dat hij het van zijn meester had gekregen. Over dit antwoord was Parma zoo gebelgd, dat hij bevel gaf, den man tot straf voor zijn schelmstuk, op te hangen.

De tucht, zegt Vazquez, werd op deze manier zoodanig gehandhaafd, dat de soldaat zelfs geen korenaar zich durfde toeëigenen.

Omstreeks 24 Januari was Parma het Staatsche leger reeds gaan opzoeken. Dit ontweek steeds het gevecht en trok af naar de kanten

van Antwerpen, achtervolgd door Octavio de Conzaga met 1500 Spaansche en Italiaansche ruiters en door den Hertog Frans van Saksen met 4,000 man paardenvolk, dat de achterhoede voortdurend aanviel en deze veel schade toebracht.

Na enkele tochten aan den linker Maasoever zonder gevolg tegen de Staatschen te hebben ondernomen, schijnt Parma te Heijthuisen eenige dagen zijn hoofdkwartier te hebben gehad.

Zoo blijkt uit eene correspondentie tusschen hem en den graaf von Schwartzenburg, afgevaardigde van den Duitschen Keizer gevoerd, dat hij op 31 Januari zicht te Vucht, aan de Maas, bevond. Uit deze plaats schreef hij aan den gezant, dat hij den brief ontvangen heeft waarin deze om een onderhoud vraagt en zijne aankomst te Stokheim, op een half uur afstands van genoemde plaats meldt. Verder zegt Parma in dit schrijven dat hij Vucht weldra zal verlaten en hem onmiddellijk er van zal verwittigen, wanneer hij eene plaats, waar zij eenige dagen kunnen vertoeven, bereikt zal hebben.

In een brief van 5 Februari uit Aken geschreven, deelt von Schwartzenburg, den inhoud van Parma's schrijven aan de Staten mede.

Op den 8sten Februari schreef Parma uit Heijthuisen, dat hij thans bereid was Schwartzenburg daar te ontvangen, aangezien hij rustig eenigen tijd in deze plaats kon blijven, daar quasi het heele leger de rivier was overgestoken.

Omstreeks half Februari had Parma zijn hoofdkwartier te Eindhoven, waar hij een paar dagen vertoefde en zooveel mogelijk troepen en krijgsvoorraad uit de Kempen verzamelde. Wij bezitten een schrijven van hem aan Filips uit deze plaats van 21 Februari (1).

Van hier trok het Spaansche leger naar Turnhout, waar Parma in het kasteel zijn intrek nam. Hij had het plan opgevat de Staatschen, die zich onder de muren van Antwerpen te Burgerhout hadden teruggetrokken, aan te vallen. De bezetting van Antwerpen weigerde de poorten voor dezen te openen, zoodat zij genoodzaakt waren, zich in de nabijheid in genoemde voorstad te verschansen. Parma, dit vernomen hebbende, vertrok onmiddellijk uit Turnhout,

(1) Correspondance d'Alexandre Farnèse XVII. Gachard.

ten einde hun den tijd niet te laten, zich tegen een aanval verder te versterken.

Intusschen werd Parma aangenaam verrast door een verzoek van Maurits van Saksen, die bij de Staatschen diende, om met de zijnen ongehinderd naar Duitschland te mogen aftrekken. Door tusschenkomst van diens broeder Frans van Saksen, werd deze boodschap aan Parma, die ze eerst met wantrouwen ontving, overgebracht. Het gevolg was evenwel, dat Maurits van Saksen, drie dagen later geëscorteerd door twee compagnieën Spaansche lanciers, door Juan de Salcedo aangevoerd, met ongeveer 10,000 man (1) den weg insloeg naar Duitschland. Zij trokken, volgens Strada, te *Kessel*, volgens Vazquez te *Urie*(?) de Maas over. Casimir, die zich op dat oogenblik bij Elisabeth aan het Engelsche hof bevond, ontving eenige dagen later het minder aangename bericht van den aftocht zijner troepen.

Parma besloot op 22 Februari de Staatsche troepen, die door het vertrek der Duitschers belangrijk verzwakt waren, voor Antwerpen aan te tasten. Den 23sten verschenen de Spanjaarden in het gezicht der stad.

§ 4. SLAG BIJ BURGERHOUT.

De Staatsche troepen, die zich te Burgerhout teruggetrokken en verschanst hadden, bestonden hoofdzakelijk uit Fransche, Schotsche en Engelsche infanterie, door Norris en *le la Noue* aangevoerd.

De Spaansche troepen werden tusschen Ranst en Burgerhout in het gezicht van Antwerpen, als volgt, opgesteld :

In het midden vormden de regimenten van Altemps en Fronsberg een carré, aan welks beide zijden Spaansche musketiers, gedekt aan eenen kant door de „reiters” onder aanvoering van Frans van Saksen en aan den anderen door de kurassiers van de Tassis. Octavio de Conzaga vormde de achterhoede met een gedeelte der cavalerie. Voorop gingen drie regimenten, bestaande uit uitgelezen manschappen, die last hadden de grachten van Burgerhout te naderen. Links

(1) Vazquez zegt 10,000 ruiters en 6,000 voetknechten. Volgens Strada had Maurits 32 compagnieën reiters elk van 200 man onder zijne bevelen, dus 6400 reiters.

stonden de Spanjaarden, naar den kant der Antwerpsche citadel onder Lope de Figueroa, in het midden de oude Vlaamsche troepen, aangevoerd door Valdès en meer rechts de Walen, aan het hoofd waarvan Cl. Hautepenne stond. Aan elk dezer regimenten was eene compagnie musketiers en eenige manschappen, gewapend met bijlen, toegevoegd.

Zij waren van drie bruggen, vooraf klaar gemaakt, om over de gracht te worden gelegd, voorzien.

Parma maakte tegenover de Waalsche troepen, waarin hij nog geen volkomen vertrouwen stelde, van den volgenden list gebruik. Hij ontbood hunne aanvoerders en verzocht deze, de manschappen te gelasten, het hemd over de bovenkleederen aan te trekken, opdat men ze van de Waalsche troepen, die bij de Staatschen dienden, zou kunnen onderscheiden. Zoowel de officieren als de soldaten volgden dit bevel op, en, toen zij in het gelid stonden, zegt Vazquez, had het veel van eene processie van gewapende geestelijken en kosteren, tot groot vermaak van de manschappen der bezetting van Antwerpen, die van de wallen dit schouwspel gadesloegen.

Van alle kanten werd tegelijk aangevallen en de Staatschen verdedigden zich dapper. De Spanjaarden vochten aan den linker- en de Walen aan den rechter-vleugel met zooveel geestdrift, dat de Staatschen weldra de loopgraven moesten verlaten en wijken. De Walen drongen het eerst in de plaats, waarop de Spanjaarden spoedig volgden. Nadat de infanterie geslaagd was, werd de cavalerie aan den eenen kant door Octavio de Conzaga en aan den anderen, door Parma zelf aangevoerd, tot den aanval gecommandeerd.

Op alle punten moesten de Staatschen, alhoewel zij met wanhopigen moed streden, wijken. Aangezien de poorten van Antwerpen voor hen gesloten bleven, sprongen velen in de gracht, en zochten hun heil in de vlucht.

Plotseling, in het heetst van 't gevecht, verhieven zich de vlammen uit een prachtig landgoed, toebehoorende aan zekeren Esterque (Stercken) thesaurier-generaal in Spaanschen dienst.

De Spanjaarden beschuldigden de Staatschen, dit goed uit wraakzucht in brand te hebben gestoken, waarop zij hunnerzijds weerwraak namen, door Burgerhout aan alle kanten in brand te steken. Hierdoor ontstond weldra zoo 'n rook, dat de een den ander, zelfs op een kleinen afstand, niet meer zag.

Voor de Spanjaarden lag hierin een voordeel, en wel, dat zij niet meer zoo hevig aan het vuur der artillerie van de Antwerpsche wallen, dat hun vele schade aanbracht, blootgesteld waren.

De verwarring was weldra onbeschrijflijk, hierbij kwam nog het hartverscheurend gekletter der vrouwen en kinderen, die door schrik bevangen, gehuld in dikke rookwolken, zich verloren waanden.

Parma wist geen raad om zijne troepen verzameld te krijgen, daar vele soldaten tot in de grachten den vijand achtervolgd hadden. Eindelijk door teekens met trom en trompet gegeven, mocht hem dit gelukken.

De Spanjaarden maakten zich van al de levensmiddelen, grootendeels in de kelders verborgen, meester. Denzelfden dag werd de terugtocht nog aanvaard. In een dorp op anderhalf uur afstands brachten zij den nacht door. Het grootste gedeelte der troepen was genoodzaakt, onder den blooten hemel te slapen. Den volgenden dag bereikte het Spaansche leger weer Turnhout.

Parma had in enkele dagen een leger van ongeveer 20,000 man, (de troepen die naar Duitschland terugtrokken, meegerekend), onschadelijk gemaakt. Thans achtte hij het gunstige oogenblik gekomen om zijne plannen, ten opzichte van Maastricht, die hij lang geheim had gehouden, en waarvoor hem niets meer in den weg stond, ten uitvoer te brengen.

§ 5. DE TOESTAND TEN PLATTE LANDE.

Alvorens deze streek te verlaten, wenschen wij een vluchtigen blik te slaan, op den toestand der arme dorpbewoners in de Kempen en vooral in de omstreken van Antwerpen. Burgerhout was, zooals wij zagen, eene prooi der vlammen geworden, de inwoners, die het leven er niet bij inschoten, verloren grootendeels hunne haven en goed.

Dat de bevolking niet alleen van de Spanjaarden maar misschien nog meer van de roofzieke benden van Casimir en van de andere Staatsche huurtroepen te lijden had, bewijst ons vooreerst, hetgeen La Noue zelf, in een brief van 23 Mei 1579 dienaangaande zegt:

„Les soldats, pour avoir moiën de boire, rançonnent leur hôte et pillent le païsant, et le larcin qu'ils font, le vivandier le prend en

paiement de son vin, et le va vendre aux villes prochaines. (1) „En het weinige dat nog geroofd kon worden bepaalde zich tot: „*aucuns meubles, bestial, cloches, métal ou hardes*”.

Op eene andere plaats zegt La Noue: „*Je suis venu conduire des gens de guerre pour combattre et non des larcins pour piller*”.

Hoe verregaande de plattelandsbevolking niet alleen door de Spaansche soldaten en de Staatsche troepen, maar zelfs door hare medeburgers uit de stad beroofd en geplunderd was, leeren ons de beide volgende ordonnantiën, door den magistraat van Antwerpen, op 9 Maart 1579 uitgevaardigd (3). Wij kozen deze beide stukken uit vele anderen, omdat zij zoo juist den toestand schetsen en aansluiten aan hetgeen voorafgaat.

Geboden ende vuytgeroepen by Joncker Symon van de Werve Schoutoth; Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, den IX Meerte XV^eLXXIX.

Alzoe ter kennissen van den Heer ende stadt is gecommen dat, naer tvertreck van den vyanden, diverse soldaten, ingesetenen ende poorteren deser stadt, hen hebben vervoirdert, buyten ende ontrent deser stadt, eenighe kercken ende huysen aen te stekene, te rantsoenieren, berooven ende te spolieren van alle meublen, clocken, huysraet, yser ende loot, ende dat diverse deselve gerooffde goeden alhier hebben innegecocht ende noch dagelycx syn doende, teghen alle recht, policie ende natuerlycke redenen, soe eest datmen, van wegen als voere, wel scherpelycken gebiedt eenen yegelyck die alsulcke gerooffde goeden is onderhebbende, tzy onder title van coope oft anderssints, dat hy deselve bringe ende restituere ter plaetssen ende aen den ghenen daer die behoiren, oft in handen van den Schouteth oft Onder-Schoutet deser stadt, opte pene van gestraft te worddene als dieven, brantstichters ende straetschynders. Ghebidende voirts dat nyemandt voirtaene hem en vervoirdere dusdanighe gerooffde goeden inne te coopene, opte pene van gestraft te worddene alsoft sy deselve goeden hadden gestolen ende gerooft.

(Gebodboeck, vol. D, fol. 183).

(1) Correspondance de La Noue publiée par Kervyn de Volkaersbeke.

(2) Ibid. Jacques Rossel au magistrat d'Ypres.

(3) Bulletin des Archives d'Anvers, par P. GÉRARD, t. III, nos 367 & 368.

Geboden ende vuytgeroepen by Cornelise van Mansdale,
Onder-Schoutet; Burgemeesteren, Scepenen ende Raide der
stadt van Antwerpen, den IX^{en} Meerte 1579.

Alzoe het gemeyn plat lant van alderhande gedierte van vee ende
gevochels, deur de continuele ende lancduerighe tochten, zoo wel
vanden ruyteren als andere soldaten, gelegen hebbende op het plat
lant ende besondere deur de spolatie ende rooff bijde Spaenssche
soldaten ten platte lande nou onlancx gedaen, alderhande gedierte
van vie ende gevochels is grootelycken vermindert ende ganselycken
vernielt geworden; dat oick den saisoen van het jonck gedierte
ende tvee opte vueden nou is aenstaende, inder vuegen, datmen,
achtervolgende alle goede policie ende om te voercomen de groote
gedierte die gescapen soude wesen onder de voors. beesten ende vee
te comen, van noode is goede ordre ende regle te stellen dat hetselve
soo overhoop ende sonder noot, besondere in desen aenstaenden
groeiende saisoene, nyet en worde gedoot, geslagen ofte vernielt,
sonder merckelycke oirsake, soe eest datman van 'sHeeren ende
van der stadt wege, gebiet, wel scherpelycken, allen vleeschouders,
taverniers, carbarettiers, tatelhouders, gastweerders, hoenvercoopers
ende alle andere, wie dat sy syn (dien hetselve bijden Officier ende
Magistraet nyet en is expresselyck toegelaten), egheenderhande vee
ofte gevochels te slaene, te dooden noch eenich vleesch oft spyse
van vleesch gemaict te vercoopen oft in heure oepene huysen ofte
winckele, oft opter straten te venten ter stellen, opde verbeurte
vanden selven vleessche, pasteijen ende diergelycke vleeschspyse,
ende XXIII guldenen, telcker reysen men bevinden sal contrarie
van desen bij hen gedaen te syne, te bekeeren naer ouder costuyme.

(Gebodboeck, vol. D, fol. 183.

Uit deze laatste ordonnantie blijkt duidelijk, dat het zeer treurig
met den veestapel en dus ook ook met de andere bezittingen der
bewoners in de omstreken van Antwerpen gesteld moet zijn geweest,
om de overheden in de stad tot dezen strengen maatregel te doen
besluiten.

Bij het naderen van de lente was Parma er op bedacht, den draad
zijner gelukkige ondernemingen niet af te breken en lang gekoesterde

voornemens ten uitvoer te brengen. Hij achtte het oogenblik gekomen om in overleg met den krijgsraad, die den 2^{den} Maart waarschijnlijk te Turnhout werd bijeengeroepen, nieuwe plannen te beramen.

Hij stelde in deze vergadering voor zoo spoedig mogelijk Maastricht te veroveren, en wel om de volgende redenen:

Vooreerst werden sedert den dood van Don Juan voortdurend troepen en versterking langs dezen weg aangevoerd, die zich bij de andere opstandelingen in de Nederlanden aansloten, zonder dat men hun dit konde beletten, zoolang de overtocht der Maas langs Maastricht voor hen openstond. Parma achtte het daarom noodzakelijk, zoo spoedig mogelijk Maastricht, dat hij een *guarida y ladronera* noemde, te belegeren.

Gelet op de weinige troepen, die deze plaats bezetten en thans van geen kant meer bijstand te wachten hadden, zou volgens hem hoogstens ééne maand noodig zijn, om zich van de vesting meester te maken.

Een flink garnizoen, zou dan verder den aanvoer van bijstand uit Duitschland kunnen tegengaan en de naburen uit het land van Luik in bedwang houden en deze zoo noodig kunnen tuchtigen. Want de Bisschop, de vele diensten, hem door den Koning van Spanje bewezen, vergetende, kwam nooit, wanneer de gelegenheid zich aanbood de geveinsde beloften na, dat zijn land en bisdom ten dienste van Spanje stond.

De Raad sloot zich bij het voorstel van Parma aan, in alle opzichten zijn gevoelen deelen, en zonder tijd te verliezen, werden door de verschillende aanvoerders de noodige voorzorgen met het oog op het ontworpen plan genomen.

De Keizer en de Hertog van Terranova, deze uit naam der Vergadering, te Keulen, verzochten Parma om een wapenstilstand tot na afloop der bijeenkomst, die hiervan niets wilde weten en vast besloten was, de wapens niet neer te leggen, zoolang men te Keulen beraadslaagde. Te meer daar de Prins van Oranje zijnerzijds ook niet naliet in andere gewesten, zijne positie te verbeteren.

Te Keulen, waar over de vredesvoorwaarden werd onderhandeld, waren vergaderd: de Aartsbisschop van Rossano, als gevolmachtigde van Rome: zes afgevaardigden van den Koning van Spanje met den Hertog van Terranova aan 't hoofd; de Graaf Otto von Schwartz-

burg met eenige afgevaardigden van den Duitschen Keizer; verder de Hertog van Aerschot, de Abt van Marolles, de abt van St. Geertrui, Bucho Aytta, Caspar Schetz, de Fries Aggaeus van Albada, de bisschoppen van Keulen, Trier en Wurtzburg enz. De afgevaardigden konden het evenwel niet eens worden. Het voorname punt van verschil bleef de godsdienst. Met de Waalsche provinciën, die in de laatste dagen van April hunne afgevaardigden tot Parma, voor Maastricht zonden, wist deze eene afzonderlijke overeenkomst te treffen. Tegenover hen kon Filips zich vrijgevig toonen; het verschil van godsdienst stond hier niet in den weg.
